

کوردو ریکخستنهوهی سوپای عیراق

15-06-2020

نووسهره کان

ناوهندی لیکولینهوهی رووداو

کورته : له رۆزانی را برد وودا حکومه‌تی عیراق فه‌ریق روکن عه‌بدولئه میر ره‌شید یاره‌للای له شوینی عوسمان غانمی ووهک سه‌رۆکی ئه‌رکانی سوپا راسپارد. ئه‌ممه‌ش جاریکی دیکه سه‌رنج بۆ سه‌ر پیشیلکردنی ریکاره ده‌ستوورییه‌کانی دیاریکردنی فه‌رماندەکانی سوپا راده‌کیشیت که له عیراقدا خه‌ریکه ده‌بیتە باو.

د.هه‌لهمت غهرب-

راویزکار له ناوهندی لیکولینهوهی رووداوا

دهستپیاک

له رۆزانی راپردوودا حکومه‌تی عێراق فه‌ریق روکن عه‌بدولئه‌میر ره‌شید ياره‌لای له شوئینی عوسمان غانمی وەک سه‌رۆکی ئەركانی سوپا راسپارد. ئەمەش جاریکی دیکه سه‌رنج بۆ سه‌رۆکی ده‌ستووریبیه‌کانی دیاربکردنی فه‌رماندەکانی سوپا راده‌کیشیت که له عێراقدا خه‌ریکه ده‌بیتە باو.

لەدوای 2005 و نوسینه‌وهی ده‌ستوور، له‌چەند قۇناغیکی جیاوازدا، فه‌رماندە سه‌ربازیبیه‌کان لەدەرهوھی بنه‌ما ده‌ستووریبیه‌کان دامه‌زىنراون و له جیاتی ریکاره ده‌ستووریبیه‌کان به وەکالەت دازراون و ئەمەش زیاتر بۆ به‌دیھینانی ئامانجی سیاسی بuoو که ده‌توانیت مه‌ترسی بۆسەر سیستەم و ئەو به‌هایانه‌ی درووستبکات که عێراقی دوای 2003ی لەسەر بنیات نزاوە. سوپا گرنگترین کوڵه‌کەی ده‌وڵه‌تە بۆ مانه‌وه و ئامرازی بەرگریکردنە لەبەھا بالاکانی ده‌وڵه‌تە، هه‌ربویه، زۆربەی ده‌وڵه‌تان بینجە لەوانه‌ی تۆتالیتار و دیکتاتۆرین، هه‌وڵدەدەن سوپا لە هەموو ململانییەکی نیوخۆبی بەدبور بگرن. ئەم پرەنسپیه وەک تیکست له بالاترین یاسای ده‌وڵه‌تدا که ده‌ستووره جیبی بۆکراوه‌تەوە بەلام، لەرووی کرداربیوه زۆرجار، سوپا بۆ ئامانجی سیاسی و یەكلەکردنەوهی ململانیی سیاسی بەکارهاتوو.

یەکەم: هه‌لويستى ده‌ستووری عێراقى

بە پىی برگەی پىنجەم لە مادەی (61) ده‌ستووری فیدرالى يەکىك لە تايىەتمەندىيەکانى ئەنجومەنی نوينه‌ران بريتىيە لە رەزمەندى دەپرىن لەسەر دامه‌زىانى فه‌رماندەکانى سوپا لەوانه سه‌رۆکی ئەركانی سوپا و يارىدەدەرەکانی و فه‌رماندەي فېرقەکان بەسەرەوە و سه‌رۆکی دامه‌زراوه‌ی هه‌والگری ئەوپىش لەسەر پىشنىيارى ئەنجومەنی وەزىران. بەلام لەدواي 2006وە تايىستا تەواوی فه‌رماندە سه‌ربازیبیه‌کان کە ده‌ستور دیاري کردوھ رەزمەندى پەرلەمانيان بۆ وەرنەگىراوه و زۆربەي پۇستەکانى وەزارەتى بەرگری عێراق جگە لە وەزىز، بە وەکالەت بەریوھبرابون و له جیاتی ریکاره ده‌ستووریبیه‌کان، لەزىن "دانان بە وەکالەت" کە بە واتايەك پشتگۈخىستى پەرلەمانه دازراون. هۆکارى ئەم بابەتەش بۆ ئەو تىپوانىنە تۆتالیتارى دەگەرپىتەوە کە دەھيۋى ئەميسىھ سوپا وەک ئامرازىيکى سیاسى بۆ يەكلەکردنەوهی ململانىيکان بەكاربەھىنرېت. عەرەب ئەم بىرۇ تىپوانىنە نورى مالكى سه‌رۆکوھزىزىرانى پىشىتىرى عێراق بۇو. سه‌ربارى ئەوهى كە رەزمەندىن پەرلەمان لەرووی ده‌ستوورىيەو بەندە بە رەقاوکردنى مادەي (9)ي ده‌ستور کە جەخت لە هاوسەنگى و نوينه‌رایتى پىشكەتەكانى كۆمەلگای عێراقى لەناو سوپا بە دەبىتە رىگرى لە سه‌رۆکوھزىزىران لەوھى کە بە خراپى سوپا بەكار بىننەت، هەميسىھ سه‌رۆکوھزىزىرانى عێراق خۆيان لە دامه‌زىانى فه‌رماندەکانى سوپا بە شىۋوھىيەکى فەرمى لەرگەي پەرلەمانه و بەدۇورگرتوه. سه‌رۆکوھزىزىرانى ئىستاي عێراق چوارسال سه‌رۆکى دامه‌زراوه‌ی هه‌والگری بۇو بىن ئەوهى رەزمەندىن پەرلەمانى لەسەر بىت ئەمانه هەمۇوی سه‌رېچىيە بۆ ده‌ستورى عێراق و دەبىت كۆتايى بە دامه‌زىانى فه‌رماندەکانى سوپا بە شىۋوھى وەکالەت بېت و پىوستە ئەندامانى ئەنجومەنی نوينه‌ران ئەو سه‌رېچىيە سه‌رۆکوھزىزىران بۆ ده‌ستوور راست بکەنھەو، بەتاپىت کە ئىستا دەرفەتنى لەبار بۆ چاكسازى و رېڭىستەوهی دامه‌زراوه‌کانى ده‌وڵەت هاتۆتە گۇپى.

دوووهم: كورد وچۇنييەتى رېڭىستەوهی يەکە سه‌ربازىبىه‌کان

عێراق پىش هاتن و ده‌ستبەسەر اگرتنى نیوهى خاكى لەلاين داعشه‌وه خاوهنى 21 فېرقەي سه‌ربازى بۇو. تاپادەيەكى كەم كورد و پىشكەتەكانى دیکه پىنگەيەكىان تىدا هەبۇو. لەنیو ئەو 21 فېرقەيدا، 2 لەفه‌رماندەي فېرقەکان لە نەته‌وهى كورد بۇون، جگە لەوھى سه‌رۆکى ئەركانى سوپا و دامه‌زراوه‌ی هه‌والگری و ئەمنى نەھىنى وەزارەتى بەرگریش كوردبوون بەلام ئىستا، پىنگەي كورد لە سوپاپا تەواو لەوازه. بەجۇریك ئىستا لەكۆي 21 فه‌رماندەي فېرقە لە سوپادا يەك كوردى تىدايە کە فه‌رماندەي فېرقە (20)ه لەنەينهوا سه‌ربارى ئەوهەش لەكۆي (7) فه‌رماندەي ئۆپەراسىيون لە عيراقدا هېچ يەكىكىان كورد نىن لە (80) لىوا لەناو فه‌رماندەي فېرقەکاندا تەنها پىنچىيان كوردن لەناو فه‌رماندەي ئۆپەراسىيونەكاندا تەنها يەك كورد پۇستى فه‌رماندەي فەوجى هەيە لە فه‌رماندەي ئۆپەراسىيونەكانى نەبنەواوه‌هەرجىش تايىت بىت بە ناو دیوانى وەزارەتى بەرگری ئەو وەرگریش بەلەي لىوا كوردە، تەواوى لەنەته‌وهى كوردە وەھەرزووهەا بەریوھبەرى هه‌والگری و ئاسايىش سه‌ربازى لەناو وەزارەتى بەرگریش بەلەي لىوا كوردە، تەواوى پۇستەكانى كورد لەسوپاپا برىتى بۇون لەمانه هەمووشبان بەوھەکالەت دازراون کە دەكاتە رىزە 2% كەمتر. ئەمە لەكاتىكدا لەسەرەتاي

دروستکردنوهی سوپادا کورد پیگهیه کی باشی تیدا ههبوو زور پوستی ههستیار و گرنگ بهدهستی کوردهوه بولام (حهیده عههادی) سهرهکوهه زیرانی پیشووتی عیراق ئه و پوستانهی بهفههماندهی عههربی شیعه پرکردهوه و پیگهاتهی کوردي لـ دوورخستهوه.

یهکیک دیکه له گرفته کانی سوپا ماهلهی ددهمهزراندنی فههماندهی ئۆپه راسیونه سههربازییه کانه که بـ یهکه مجار (نوري مالک) سهرهکوهه زیرانی پیشووتی دهستیپیکرد، ئه ویش له پیناو دهستبه سههراگرتني دهسههـلـاتـی مـهـدـهـنـی پـارـیـزـکـاـکـانـ، فـهـرـمـانـدـهـیـ ئۆپـهـ رـاـسـیـوـنـهـ کـانـ بـهـ شـبـیـوـهـیـ دـرـوـوـسـتـکـرـدـ وـهـ کـهـ فـهـهـمـانـدـهـیـ ئۆپـهـ رـاـسـیـوـنـیـ (ـدـبـجـلـهـ)ـ وـهـ لـهـ چـوـارـچـیـوـهـیـ هـهـرـ پـارـیـزـکـایـهـکـیـشـدـاـ فـهـهـمـانـدـهـیـ ئۆپـهـ رـاـسـیـوـنـیـ درـوـسـتـ کـرـدـ، ئـهـ مـهـ دـوـزـيـنـهـ وـهـیـ چـوـارـچـیـوـهـیـ کـیـ نـامـوـ وـهـ نـایـسـاـیـ وـهـ نـادـهـسـتـوـوـرـیـ بـوـ بـوـ پـیـکـهـاتـهـیـ سـوـپـاـ وـهـ دـهـرـهـتـنـ زـیـاتـرـیـ بـوـ رـهـخـسـانـدـ تـاـ بـهـهـوـاـوـیـ دـهـسـتـ بـهـسـهـرـ پـارـیـزـکـاـکـانـداـ بـکـرـیـتـ وـهـ دـهـسـهـلـاتـیـ مـهـدـهـنـیـشـ تـاـ رـاـدـهـیـهـکـ لـهـ ئـیدـارـهـیـ شـارـهـکـانـ وـهـرـبـگـرـیـتـهـوـهـ لـهـسـهـرـدـهـمـیـ (ـحـهـیدـهـ عـهـهـادـیـ)ـ دـاـ کـوـمـهـلـنـ فـهـهـمـانـدـهـیـ ئۆپـهـ رـاـسـیـوـنـیـ دـیـکـهـ دـامـهـزـرـانـ وـهـ ئـیـسـتـاـ کـارـ کـهـ یـشـتـوـتـهـ ئـهـوـهـیـ کـهـ شـبـیـوـزـیـ رـیـکـخـسـتـنـیـ بـهـکـهـ سـهـهـربـازـیـیـهـ کـانـ سـوـپـاـ تـهـاـوـیـ وـهـ نـادـهـسـتـوـوـرـیـهـ.ـ بـوـنـمـوـونـهـ فـهـهـمـانـدـهـیـ ئۆپـهـ رـاـسـیـوـنـهـ کـانـ کـهـرـکـوـوـکـ دـهـسـهـلـاتـیـ ئـهـمـنـیـ تـهـاـوـیـ پـارـیـزـکـاـکـهـ لـایـهـ وـهـ پـارـیـزـکـارـ کـهـ سـهـهـرـوـکـ لـیـزـنـهـیـ ئـهـمـنـیـ هـیـجـ دـهـسـهـلـاتـیـکـ نـیـهـ بـهـسـهـرـ ئـهـ وـهـ کـارـانـهـیـ کـهـ سـوـپـاـ دـهـیـکـاتـ دـهـبـیـتـ ئـهـمـ بـارـهـ سـهـهـربـازـیـیـهـ کـهـ بـهـئـامـانـجـیـ لـهـ بـارـبـرـدـنـیـ دـهـسـهـلـاتـیـ مـهـدـهـنـیـ شـارـهـکـانـ دـرـوـوـسـتـ بـوـوـهـ کـوـتـایـیـ پـیـبـیـتـ وـهـ سـوـپـاـ لـهـسـهـرـ دـیـسـپـلـیـنـیـکـیـ سـهـهـربـازـیـیـهـ کـهـ بـهـئـامـانـجـیـ لـهـ بـخـرـیـتـهـوـهـ وـهـمـوـوـ فـهـهـمـانـدـهـ کـانـیـشـ بـهـ فـهـرمـیـ لـهـرـیـکـهـیـ ئـهـنـجـومـهـنـیـ نـوـیـنـهـرـانـهـوـهـ دـابـمـهـزـرـیـنـ وـهـ کـهـ چـوـنـ دـهـسـتـوـوـرـ دـایـناـوـهـ.

ئهنجام

ئهـگـهـرـ سـوـپـایـ عـیـراقـ لـهـسـهـرـ بـنـهـمـاـیـ دـیـسـپـلـیـنـیـکـیـ سـهـهـربـازـیـ سـتـانـدارـدـ رـیـکـنـهـ خـرـیـتـهـوـهـ وـهـ مـلـمـلـانـنـ سـیـاسـیـیـهـ نـیـوـخـوـبـیـهـ کـانـ بـهـدوـورـ نـهـگـیرـیـتـ وـهـجـاوـیـ بـهـشـدـارـیـ پـیـکـهـاتـهـ کـانـ لـهـ رـیـکـخـسـتـنـیـ سـوـپـادـاـ نـهـکـرـیـتـ وـهـمـوـوـ فـهـهـمـانـدـهـ بـالـاـکـانـ مـلـکـهـچـیـ چـاـودـیـرـیـ پـهـرـلـهـمـانـ نـهـبـنـ وـهـ بـهـشـیـوـهـیـکـیـ فـهـرمـیـ دـانـهـمـهـزـرـیـنـ وـهـ نـوـیـنـهـرـایـهـتـیـ تـهـاـوـیـ پـیـکـهـاتـهـ کـانـ وـلـاتـیـ تـیدـاـ نـهـبـیـتـ وـهـ کـهـ ئـهـوـهـیـ مـادـهـیـ (ـ9ـ)ـ یـ دـهـسـتـوـوـرـ جـهـختـیـ لـهـسـهـرـ دـهـکـاتـهـوـهـ، دـوـورـنـیـهـ بـیـتـهـ وـهـ بـهـ ئـامـرـاـزـیـ سـهـهـرـکـوـتـکـرـدـنـیـ سـیـاسـیـ وـهـ لـهـمـلـلـانـیـکـداـ بـهـکـارـ بـهـیـنـزـیـتـ کـهـ ئـهـمـهـشـ مـالـوـیـزـانـیـ دـیـکـهـ بـهـدوـایـ خـوـیدـاـ دـهـهـیـنـیـتـ وـهـ عـیـراقـ وـهـ کـهـوـنـیـکـیـ حـهـتمـیـ نـزـیـکـ دـهـکـاتـهـوـهـ.